

Podstawowe systemowe kategorie psycho-socjologii. Jak wprowadzać do psychologii. - Geneza i status poznawczy psychologii i jej osiągnięcia. Cz. IV

M. Zabierowski

I) Psychologia u św. Augustyna

Św. Augustyn (354–430), jeden z najważniejszych filozofów i teologów wczesnego chrześcijaństwa, był prekursorem refleksji psychologicznej w tradycji zachodniej. Jego podejście do psychologii opierało się na introspekcji, badaniu ludzkiej duszy i relacji człowieka z Bogiem. W swojej filozofii łączył elementy neoplatonizmu, czy po prostu platonizmu (jasne, że nie wprost samego Platona), z chrześcijańską teologią, nadając szczególne znaczenie duszy jako centrum ludzkiego doświadczenia i poznania.

1) Dusza jako centralne pojęcie w psychologii Augustyna

1.1) Dusza jako istota człowieka. - Augustyn uważał, że człowiek jest przede wszystkim istotą duchową, że dusza jest jego najważniejszym elementem.

a) Dusza jest nieśmiertelna, jak u Tomasza. - Dlaczego? - Dawał taką odpowiedź: Ponieważ została stworzona przez Boga. I jeszcze:

b) Dusza jest nieśmiertelna, ponieważ jest stworzona "na obraz i podobieństwo Boga".

c) „Na obraz i podobieństwo Boga” oznacza, że posiada zdolności rozumu, woli i miłości. To jest to znaczenie inteligibilności. W marksizmie jest rozwiązywanie: ewolucją i dialektyką, która wg katolików jest tylko formułą słowną.¹ W marksizmie chodzi o prawo przechodzenia ilości w jakość i katolicy zawsze to krytykowali, a marksiści katolików. - Swoisty pat – co wolisz Boga, czy prawo przechodzenia ilości neuronów w jakość, w myśl.

1.2) Dualizm duszy i ciała

1.2.1) Św. Augustyn podkreślał dualizm duszy i ciała. Dualizm trwa w nauce do dziś. Marksisci uważali, że go przełamali i wszystko się sprowadza do ciał materialnych, ich położeń i prędkości, dlatego studenci nosili Prigogine’a na rękach. W epistemologii ten dualizm wygląda tak: albo Stwórca albo z chaosu porządek. Z chaosu porządek to system kapitalistyczny. W marksizmie jest blokada na „z chaosu porządek” na poziomie noosfery. Dualizm ten oznacza dwupotencjalność i ma znaczenie dla oceny tęczowizmu – Witelona nurtu poprawiania teorii tęczy.

a) Dusza jest duchowa, wyższa niż ciało i nieśmiertelna.

b) Ciało jest materialne, niższe, podległe duszy i ułomne.

1.2.2) Chociaż dusza i ciało są ze sobą zjednoczone w życiu ziemskim, ich relacja jest pełna napięcia. To napięcie wynika z grzechu pierworodnego, który wprowadził chaos w harmonię między duszą a ciałem.

2) Znaczenie (tzw. funkcje) duszy w psychologii Augustyna

2.1) Św. Augustyn rozwijał teorię duszy, przypisując jej kluczowe funkcje w życiu człowieka:

a) Rozum:

a) Rozum jest zdolnością duszy do poznawania prawdy, a ostateczną prawdą jest Bóg.

b) Augustyn uważał, że poznanie Boga jest najwyższym celem ludzkiego życia.

c) Rozum jest jednak ograniczony przez ludzką naturę i grzeszność. Boga można i należy poznawać, ale jest też pełne poznanie Boga - jest ono możliwe. Lecz tylko przez łaskę.

b) Wola:

a) Wola to zdolność duszy do podejmowania decyzji i dążenia do dobra. W amplitudzie funkcji falowej odpowiadałoby woli zmierzania, ale bez sprawdzenia.

¹ Ale marksizm stosował formułki, np. zakaz stosowania materialistycznej doktryny z chaosu porządek do życia społecznego. Tylko do powstania człowieka, a potem już nie.

- b) Augustyn podkreślał, że wola jest wolna, ale została osłabiona przez grzech pierworodny.
- c) Człowiek często odczuwa konflikt między dążeniem do dobra a skłonnością do grzechu, co Augustyn opisał w swoich „Wyznaniach”.

c) Pamięć i znaczenie dla leczenia w psychiatrii:

- a) Pamięć odgrywała kluczową rolę w psychologii Augustyna. Uważał, że pamięć nie tylko przechowuje obrazy przeszłości, ale także umożliwia człowiekowi poznanie siebie i swojego związku z Bogiem. Dlatego tak ważne jest leczenie zespołów neurodegeneracyjnych, z tym, że kolosalne znaczenie dla psychologii ma tutaj teoria M. Mazura mocy korelacyjnej i rejestratów. Zdaniem prof. Jana Talara biznes organów wycina organy ludziom żyjącym. W klinice „Budzik” ponad sto osób wstało – poszli do pracy, na studia.
- b) Pamięć jest miejscem, w którym dusza może odkrywać ślady Boga.

3) Introspekcja jako metoda psychologii. W kierunku współczesnej psychologii:

3.1) „Poznaj samego siebie” - droga Augustyna do Boga przez poznanie samego siebie:

- a) Augustyn uważał, że prawdziwe poznanie człowieka zaczyna się od refleksji nad własną duszą.
- b) W „Wyznaniach” opisuje swoją drogę do Boga przez introspekcję, analizę własnych myśli, pragnień i emocji.

3.2) "Wewnętrzny człowiek":

- a) Augustyn twierdził, że człowiek może znaleźć Boga, zwracając się do swojego wnętrza:
- b) „Nie wychodź na zewnątrz, powróć do siebie samego: w człowieku wewnętrznym mieszka prawda.”
- c) Według niego dusza ludzka jest obrazem Boga, a wewnętrzna refleksja prowadzi do odkrycia boskiej obecności.

4) Psychologia grzechu i łaski

4.1) Grzech pierworodny

- a) Augustyn uważał, że natura ludzka została skażona przez grzech pierworodny, który odziedziczyliśmy po Adamie i Ewie. Badania nad tym przeprowadził Andrzej Wierciński.
- b) Grzech pierworodny spowodował:
 - i) Osłabienie woli, która stała się podatna na pokusy.
 - ii) Rozdarcie między pragnieniem dobra a skłonnością do zła.
 - iii) Napięcie między duszą a ciałem.

4.2) Łaska

- 4.2.1. Augustyn podkreślał, że człowiek sam z siebie nie jest zdolny do osiągnięcia dobra i zbawienia.
- 4.2.2 Łaska Boża jest niezbędna, aby człowiek mógł przezwyciężyć swoje grzeszne skłonności i dążyć do zjednoczenia z Bogiem.

5) Emocje i uczucia

5.1) Miłość jako podstawowa emocja

- 5.1.1 - Miłość (*caritas*) jest dla Augustyna podstawową emocją i zasadą życia duchowego.
- 5.1.2. - Wyróżnił dwa rodzaje miłości:
 1. Miłość Boga (*amor Dei*) – prowadzi do prawdziwego szczęścia i doskonałości.
 2. Miłość własna (*amor sui*) – źle ukierunkowana miłość, która prowadzi do grzechu i oddalenia od Boga.

5.2) Konflikt emocji

- a) Augustyn dostrzegał w człowieku konflikt między duchowymi pragnieniami (np. miłością do Boga) a cielesnymi skłonnościami (np. pożądlivością).

b) Emocje nie są same w sobie złe, ale muszą być podporządkowane rozumowi i woli kierowanej ku Bogu.

6) Cel życia człowieka według Augustyna

6.1) Szczęście jako zjednoczenie z Bogiem

a) Ostatecznym celem człowieka jest osiągnięcie szczęścia, które znajduje się tylko w Bogu.

b) Doczesne rzeczy nie mogą w pełni zaspokoić ludzkiej duszy – jest ona stworzona do relacji z Bogiem. Człowiek jest nienasycony obcowaniem z Bogiem.

6.2) Słynne zdanie z „Wyznań”

a) „Niespokojne jest nasze serce, dopóki nie spocznie w Tobie, Boże.”

b) Augustyn podkreślał, że tylko Bóg może w pełni zaspokoić ludzkie pragnienia i nadać sens życiu.

7) Psychologia poznania Boga

7.1) Ślady Boga w duszy

a) Według Augustyna dusza zawiera „ślad Boga”, co oznacza, że człowiek może poznać Boga, analizując swoje wnętrze.

b) Proces poznania Boga jest jednak ograniczony przez grzech, dlatego człowiek potrzebuje łaski, aby w pełni Go zrozumieć.

7.2) Wiara i rozum

Augustyn uważał, że wiara i rozum nie są sprzeczne, ale wzajemnie się uzupełniają:

a) Wiara prowadzi do rozumienia prawd, które są niedostępne dla samego rozumu.

b) Rozum pomaga człowiekowi pogłębiać wiarę.

8) Wpływ psychologii św. Augustyna

8.1) W średniowieczu - psychologia Augustyna stała się fundamentem myśli chrześcijańskiej, zwłaszcza w odniesieniu do duchowości i moralności.

8.2) Widoczny jest wpływ na współczesną psychologię, np. w psychologii humanistycznej, ale jego introspekcyjne podejście było inspiracją dla późniejszych filozofów (np. Kartezjusza) i psychologów zajmujących się badaniem świadomości.

8.3) W teologii - koncepcje Augustyna dotyczące duszy, woli, grzechu i łaski odegrały kluczową rolę w nauczaniu teologicznym, religijnym (np. u Jana Pawła II), w kształtowaniu chrześcijańskiej antropologii i etyki.²

U św. Augustyna teologia splata się z psychologią, to głęboka refleksja nad naturą ludzkiej duszy, relacją między ciałem a duchem oraz rolą łaski Bożej w życiu człowieka. Jego introspekcyjne podejście, podkreślenie roli woli i pamięci, a także analiza konfliktu między dobrem a złem uczyniły go jednym z pionierów psychologii w tradycji filozoficznej.

II) Główne założenia Arystotelizmu

1) Arystoteles twierdził, że:

1.1) Każdy byt składa się z materii (hyle) i formy (morphe), ale:

1.1.1. Materia to potencjalność, zdolność do przyjęcia określonej formy.

1.1.2. Forma to aktualność, która nadaje rzeczy określony kształt, charakter i funkcję.

² Wpływ św. Augustyna jest widoczny w homiliach bł. J. Popiełuszki, w ruchu społecznym Solidarności 1980 – 1989, Solidarności bez cudzysłowu; „Solidarność” w cudzysłowie powstała od r. 1989 i jej zakres znaczeniowy odpowiada temu, co znajdujemy w słownikach pod hasłem solidarność.

1.1.3. Na przykład posąg składa się z materii (np. marmur) i formy (kształt, który artysta nadał marmurowi).

1.2) Materia i forma są nierozdzielne w konkretnych bytach i

1.2.1. Nie można oddzielić formy od materii w rzeczywistości fizycznej. Forma jest zawsze „zakorzeniona” w materii, a materia zawsze przyjmuje jakąś formę.

1.3) Byty są dynamiczne. Wszystko, co istnieje, jest w procesie przemiany. Materia (jako potencja) może zostać przekształcona w coś nowego dzięki formie (aktowi).

2) Kluczowe pojęcia hylemorfizmu

2.1) Materia (hylē) - materia to podstawa fizyczna bytu, czyli to, z czego coś jest zbudowane.

2.1.1. Materia jest potencjalna, co oznacza, że może przyjąć różne formy.

2.1.2. Hylē sama w sobie jest „bezkształtna” i nie ma żadnych cech; cechy nadaje jej forma.

2.1.3. Przykładem często podawanym jest drewno. Drewno jest materią potencjalną, która może zostać przekształcona w okręt, mebel, rzeźbę lub coś innego.

2.2) Forma (morphē) - forma to zasada organizująca i definiująca byt. Nadaje materii jej określoność i funkcję.

2.2.1. Forma jest aktem, jest rzeczywistą realizacją potencjału materii.

2.2.2. Przykładem formy jest kształt i funkcja okrętu, stołu. Forma organizuje materiał (np. drewno) w konkretny przedmiot.

2.3) Substancja (ousia) - substancja to byt, który istnieje samodzielnie jako połączenie materii i formy.

2.3.1. Każdy konkretny byt (np. człowiek, drzewo, kamień) jest substancją, ponieważ łączy w sobie materiały i formy. Substancja oznacza to, co istnieje samo w sobie, co jest podstawowym i niezależnym bytem.

a) **Substancja jako podmiot (to, co istnieje samo w sobie).** - Substancja to coś, co istnieje niezależnie i jest podłożem (podmiotem) dla innych właściwości lub atrybutów. Na przykład konkretny człowiek czy drzewo są substancjami w tym sensie, że są podstawowymi bytami, którym mogą przysługiwać różne cechy (np. kolor, wielkość).

b) **Substancja jako byt indywidualny.** - Substancja u Arystotelesa odnosi się przede wszystkim do indywidualnych bytów, które są konkretne i niepowtarzalne. W odróżnieniu od Platona, który uważał, że rzeczywiste są idee jako byty uniwersalne, Arystoteles kładł nacisk na konkretne rzeczy, które „istnieją w świecie materialnym” tak jak człowiek bez koloru i wielkości. Substancja składa się z **hyle (materii, czyli z tego, z czego coś jest zbudowane, potencjalność bytu)** i z **morphe (morphe nadaje materii określoność i strukturę, aktualność bytu)**. Razem materia i forma tworzą byt (substancję), który istnieje w rzeczywistości. Na przykład drewniany stół jest substancją, której materia to drewno, a forma to kształt i struktura stołu.

c) **Substancja jako istota (essentia)** - Arystoteles wiązał substancję również z pojęciem istoty rzeczy, czyli odpowiedzi na pytanie: „Czym coś jest?” Jest to związane z definicją bytu i tym, co sprawia, że dana rzecz jest tym, czym jest.

d) **Pierwsza i druga substancja - w "Kategoriach"** Arystoteles dokonuje rozróżnienia między:

- **Pierwszą substancją** – jednostkowym bytem, takim jak konkretne drzewo czy człowiek.

- **Drugą substancją** – rodzajem lub gatunkiem, np. „człowiek” lub „drzewo” jako kategoria ogólna. Pierwsze substancje są bardziej podstawowe, bo istnieją realnie i konkretne, podczas gdy drugie substancje są bardziej abstrakcyjne, służąc do klasyfikacji i opisu. e) **Zmiana substancjalna** - Arystoteles wprowadził również pojęcie **zmiany substancjalnej**, czyli procesu, w którym jedna substancja przekształca się w inną (np. drewno staje się popiołem w wyniku spalania). Oznacza to, że forma się zmienia, ale materia pozostaje ta sama – jest to typowe podejście w fizyce zwane zasadami zachowania. Substancja u Arystotelesa stanowi fundament jego ontologii. Jest podstawą rzeczywistości, na której opierają się inne byty, takie jak właściwości czy relacje. Jego teoria substancji była przełomowa i wpłynęła na rozwój filozofii zachodniej, w tym na św. Tomasza z Akwinu i scholastykę.

2.4) Akt i potencja – dwa elementy bytu

2.4.1. Aktualność (akt): coś, co już istnieje; realizacja możliwości.

2.4.2. Potencjalność (potencja): zdolność do przekształcenia się w coś innego.

2.4.3. Relacja między aktem a potencją tłumaczy zmiany w świecie: materia (potencjalność) przekształca się w nową formę (aktualność).

3) Podawane w psychologii przykłady hylemorfizmu w rzeczywistości

1. Przykład przedmiotów fizycznych – stół: Materia: drewno (materiał). Forma: kształt i funkcja stołu.
2. Przykład organizmów żywych – człowiek: Materia: ciało (elementy fizyczne i biologiczne). Forma: dusza (w rozumieniu Arystotelesa dusza jest zasadą życia i funkcjonowania ciała).
3. Przykład procesu przemiany - wytwarzanie talerza: Materia: glina. Forma: kształt nadany glinie podczas obróbki.

4) Hylemorfizm w odniesieniu do człowieka

Według Arystotelesa człowiek składa się z:

- Materii: ciało fizyczne, które jest podstawą biologiczną istnienia.
- Formy: duszy (rozumianej jako zasada życia i funkcji organizmu).

Arystoteles uważał, że dusza i ciało są nierozłączne – dusza jest formą ciała, a ciało jej materią.

Dusza ludzka ma zdolność:

1. Odżywiania (funkcja wspólna z roślinami).
2. Odczuwania i poruszania (funkcja wspólna ze zwierzętami).
3. Myślenia i rozumowania (właściwa tylko ludziom).

5) Hylemorfizm w kontekście obserwowanych zmian (przemian) w świecie

Arystoteles tłumaczył zmiany w świecie jako przekształcenie materii z jednej formy w inną. Proces ten opiera się na:

5.1. *Materialnej* przyczynie (z czego coś powstaje).

5.2. *Formalnej* przyczynie (kształt i idea, według której powstaje).

5.3. *Sprawczej* przyczynie (kto/co powoduje przemianę).

5.4. *Celowej* przyczynie (cel, dla którego coś powstaje).

5.5) Przykładem jest powstanie rzeźby, pl. św. Piotra:

5.5.1. Materia: blok marmuru.

5.5.2. Forma: kształt nadany przez rzeźbiarza. Pomysł, idea.

5.5.3. Sprawca: rzeźbiarz. Architekt.

5.5.4. Cel: stworzenie dzieła sztuki.

6) Wpływ hylemorfizmu na późniejszą filozofię i naukę

6.1) Średniowiecze:

6.1.1. Hylemorfizm został zaadaptowany przez filozofię chrześcijańską, zwłaszcza przez św. Tomasza z Akwinu, który połączył go z teologią.

6.1.2. Św. Tomasz uznał, że dusza jest formą ciała, ale podkreślał jej nieśmiertelność, co wykraczało poza pierwotną teorię Arystotelesa.

6.2) Wpływ na współczesną filozofię:

6.2.1 Hylemorfizm stanowi podstawę koncepcji integralności człowieka, uznając jedność ciała i umysłu.

6.3) Wpływ na naukę. - Koncepcja aktu i potencjalności znalazła swoje odzwierciedlenie w biologii, gdzie organizmy są postrzegane jako systemy realizujące swoje potencjalności w procesach wzrostu i rozwoju. Hylemorfizm to fundamentalna teoria w nauce, chociaż tego w nauce nie mówimy (mówimy o tym jednak w teologii). Tłumaczy, jak rzeczy istnieją i zmieniają się w świecie. Zakłada, że każdy byt składa się z dwóch nierozłącznych elementów: materii i formy. Forma nadaje materii określoność i funkcję, a materia zapewnia formie podstawę fizyczną. Ta koncepcja tłumaczy zarówno strukturę bytu, jak i proces przemian, mając ogromny wpływ na filozofię, naukę i teologię.

III) Psychologia św. Tomasza z Akwinu

Św. Tomasz z Akwinu (1225–1274) zintegrował filozofię Arystotelesa z chrześcijańską teologią, tworząc spójny system, który obejmował również psychologię. Psychologia w myśli Tomasza była częścią antropologii filozoficznej i dotyczyła ludzkiej duszy, jej relacji z ciałem, poznania, emocji i woli. Człowiek jest stworzony na obraz i podobieństwo Boga. Współczesne poglądy o powstaniu człowieka z chaosu (z chaosu porządek) są wyrazem sprzeciwu tych, którzy uważają, że Stwórca nie ma. W kapitalizmie, koncepcja z chaosu porządek jest stosowana do społeczeństwa. W marksizmie jest inaczej, koncepcja z chaosu porządek wyjaśnia powstanie człowieka, ale nie należy jej stosować do życia społecznego, dlatego prymas Wyszyński, wzorem Mouniera uważał, że kapitalizm jest bardziej odległy od chrześcijaństwa niż marksizm i wspierał dialog między chrześcijaństwem a marksizmem, czego dowodem są rozliczne prace drukowane w KUL, ATK.

1. Psychologia duszy u św. Tomasza.

1.1) Hylemorficzna natura człowieka a psychologia. Zagadnienie biofizykalnych podstaw psychologii.

i) Tomasz przyjął arystotelesowską teorię, że człowiek jest jednością duszy (forma) i ciała (materia).

ii) Dusza jest formą ciała, co oznacza, że nadaje mu życie, kształt i funkcje biologiczne. Nie jest od ciała odrębna, ale razem z nim tworzy jedną substancję – człowieka.

iii) Człowiek jako istota duchowo-materialna: 1. - Dusza odpowiada za duchową stronę człowieka (rozum, myślenie, wolna wola). 2. - Ciało umożliwia funkcjonowanie w świecie materialnym (zmysły, potrzeby fizyczne).

1.2) Dusza jako zasada życia w psychologii oraz życia fizycznego

1.2.1. Dusza jest przyczyną życia, odpowiada za trzy główne funkcje:

1. Funkcje wegetatywne: związane z odżywianiem, wzrostem i rozmnażaniem (wspólne z roślinami).

2. Funkcje zmysłowe: związane z postrzeganiem zmysłowym, poruszaniem i odczuwaniem (wspólne ze zwierzętami).
3. Funkcje intelektualne (rozumne): zdolność myślenia abstrakcyjnego, refleksji i wolnej woli (właściwe tylko ludziom).

1.3) Nieśmiertelność duszy

- W przeciwieństwie do Arystotelesa, Tomasz przyjął chrześcijańską koncepcję, że dusza ludzka jest nieśmiertelna i istnieje również po śmierci ciała.
- Dusza jako forma ciała nie przestaje istnieć po śmierci, ponieważ jest duchowa i niezniszczalna.

2) Procesy poznawcze w psychologii Tomasza

Św. Tomasz rozwinął szczegółową teorię poznania, która integruje zmysły, intelekt i doświadczenie.

2.1) Poznanie zmysłowe:

a) Zmysły zewnętrzne: wzrok, słuch, dotyk, smak, węch – dostarczają człowiekowi informacji o świecie zewnętrznym.

b) Zmysły wewnętrzne: Tomasz wyróżnił cztery zmysły wewnętrzne:

1. Zmysł wspólny (sensus communis) – łączy informacje z różnych zmysłów w jedną całość.
2. Wyobraźnia (imaginatio) – umożliwia tworzenie obrazów w umyśle.
3. Pamięć zmysłowa (memoria sensitiva) – przechowuje wrażenia zmysłowe.
4. Władza oceny (vis cogitativa) – pozwala oceniać bodźce jako korzystne lub szkodliwe.

2.2) Poznanie intelektualne

- Dusza ludzka ma zdolność intelektualnego poznania, które wykracza poza to, co dają zmysły. W tym sensie, mówimy (używając kierunkowości komunikacji z języka codziennego), że jest to platonizm.
- Dwa aspekty intelektu (na podstawie Arystotelesa):
 1. Intelekt bierny (intellectus possibilis) – zdolność do przyjmowania danych zmysłowych i ich przekształcania.
 2. Intelekt czynny (intellectus agens) – zdolność do abstrakcyjnego myślenia, wyodrębniania idei i prawd uniwersalnych z doświadczeń zmysłowych.
 3. a) Różnica między intelektem biernym a czynnym, w jakimś stopniu odpowiadałaby różnicy między strofowaniem, a taką pedagogiką, która pozwala dziecku, wychowankowi, więźniowi samemu odkrywać prawdę. Różnica ta ma znaczenie dla pedagogiki resocjalizującej. b) Taka różnica między intelektem biernym a czynnym odpowiadałaby różnicy między poznawaniem rzeczywistości (zaliczaniem zajęć) a jej rozpoznawaniem. c) Różnica ta odpowiadałaby różnicy między umysłami 1. kopiającymi, powtarzającymi a 2. twórczymi, jak w ujęciach rozmaitych szczegółów branych z rzeczywistości, widzianych już z punktu widzenia metodologii nauk.

2.3) Analityczne poznanie Boga

- Tomasz uważał, że człowiek poprzez intelekt może dochodzić do poznania Boga na podstawie stworzenia (poznanie pośrednie), co odpowiada temu, jak Platonowi przeciwstawiamy Arystotelesa.
- Jednak pełne poznanie Boga możliwe jest tylko dzięki objawieniu i łasce, co odpowiada temu, jak mniej przeciwstawiamy Arystotelesa - Platonowi.

3) Emocje i wola w psychologii Tomasza

3.1) Emocje (namiętności, uczucia):

a) Emocje (zwane także namiętnościami) są naturalnym aspektem ludzkiego życia, związanym z jego zmysłową naturą.

b) Tomasz wyróżnił dwie grupy emocji:

1. Emocje zmysłowe podstawowe: przyjemność, ból, pożądanie, niechęć³.
2. Emocje wyższe: nadzieja, lęk, złość, miłość – są związane z oceną sytuacji⁴.

3.2) Relacja między emocjami a rozumem:

a) Emocje nie są same w sobie ani dobre, ani złe – ich moralność zależy od tego, czy są podporządkowane rozumowi i woli.

b) Celem życia człowieka jest osiągnięcie szczęścia (*beatitudo*), które polega na zjednoczeniu z Bogiem. Jest to szczęście wieczne.

c) Dobre czyny, zgodne z rozumem i prawem Bożym, prowadzą człowieka do szczęścia.

d) Cała rzeczywistość jest rządzona przez Boże prawo wieczne, które odzwierciedla Boży zamysł, a

e) ludzie zaś, jako istoty rozumne, mają w sobie wrodzoną zdolność do rozpoznawania dobra i zła i to prawo naturalne jest udziałem człowieka w prawie wiecznym. Prawo naturalne obejmuje zachowanie życia, rozmnażanie, wychowanie potomstwa, dążenie do poznania prawdy oraz życia w społeczności.

f) Czyny moralne są takie, które są zgodne z rozumem, ponieważ rozum jest darem od Boga, pozwalającym człowiekowi zrozumieć dobro i prawdę.

g) Człowiek mając wolną wolę, może wybrać dobro lub zło. Aby czyn był moralnie dobry, musi być zgodny z rozumem, z prawem naturalnym, musi mieć dobry cel (intencję).

h) Sumienie to praktyczny rozum, który osądza, czy dany czyn jest zgodny z prawem naturalnym.

Sumienie jest ważnym narzędziem moralnym, ale może się mylić, jeśli rozum jest źle uformowany.

i) Zło nie ma własnej istoty, lecz jest brakiem dobra, które powinno istnieć. Zło moralne jest wynikiem złego wyboru – odwrócenia się od prawdziwego dobra.

3.3) Rozum i wola powinny kontrolować emocje, aby prowadzić człowieka do dobra. Dobro ma charakter społeczny.

3.4) Wola jako władza duchowa:

3.4.1. Wola jest zdolnością duszy do dążenia do dobra.

3.4.2. Rozum i wola współpracują: 1. Rozum rozpoznaje, co jest dobre, a 2. wola dąży do tego dobra.

3.4.3. Wolna wola pozwala człowiekowi wybierać między różnymi dobrami, co czyni go odpowiedzialnym za swoje czyny.

4) Dusza i cel życia człowieka

4.1) Cel człowieka:

a) Celem życia człowieka jest osiągnięcie szczęścia (*beatitudo*).

b) Prawdziwe szczęście nie znajduje się w rzeczach materialnych, ale w Bogu – dusza dąży do zjednoczenia z Bogiem, który jest najwyższym dobrem.

5) Doskonałość duszy

5.1. Dusza osiąga doskonałość, gdy żyje w zgodzie z rozumem.

3 Teoria awersji i atraktorów w „Cybernetyka i charakter”.

4 We współczesnej psychologii lęk może nie być związany z oceną sytuacji i można go nazwać organicznym, aczkolwiek wywołany przez złe doświadczenia.

5.2. Dusza realizuje cnoty 1. roztropność, 2. umiarkowanie, 3. męstwo, 4. sprawiedliwość.

5.3. Dusza szuka zjednoczenia z Bogiem.

5.4) U Arystotelesa dusza jest formą w ciele, jest poruszycielem, podstawą życia.

a) To przypomina marksizm, metafizykę marksistowską przechodzenia ilości w jakość i dlatego ten skok od ilości w jakość umiera z człowiekiem - to coś podobnego do duszy u Arystotelesa, która też umiera. Natomiast w marksizmie jest pytanie – kończy się skok ilości w jakość, człowiek umiera, ale człowiek powstał przez ten skok.

b) Tomasz rozważając arystotelizm, zapewne zapytał, a skąd się bierze dusza? – I odpowiedział - od siły wyższej. Właściwie to wziął od Arystotelesa, który uznawał istnienie Stwórcy, ale nie chciał uznać, że dusza jest nieśmiertelna, bo widział wszystko razem. A gdyby szedł drogą marksistowską, to łatwiej byłoby mu uznać istnienie Boga.

c) W materializmie marksistowskim tę siłę wyższą nazywa się prawem przechodzenia ilości w jakość, dlatego katolicy, ci oburzeni na marksizm (materializm), mówili, a co to za przechodzenie ilości w jakość. Przecież tego przechodzenia ilości w jakość nie widać, skoro gwiazd w Drodze Mlecznej jest tyle, to czemu Galaktyka nie myśli, a zatem to robi Bóg, a nie materia (zespół cząstek, ich położeń i prędkości).

d) W tomizmie dusza jest też formą ciała, ale pochodzi od Stwórcy i dlatego jest nieśmiertelna. A skoro od Boga to szczęście polega na zjednoczeniu z Bogiem, podczas gdy w marksizmie na godnym życiu. U obu, u Arystotelesa i w tomizmie Boga można poznać rozumowo, ale u Tomasza dodatkowo przez objawienie.

6) Wpływ psychologii św. Tomasza

1. Średniowieczna filozofia i teologia:

Psychologia Tomasza stała się fundamentem myśli chrześcijańskiej, kształtując poglądy na temat duszy, moralności i relacji człowieka z Bogiem.

2. Nowożytna filozofia i psychologia:

Idee Tomasza dotyczące wolnej woli, relacji rozumu i emocji oraz zmysłów miały wpływ na Kartezjusza, fenomenologię i personalizm.

3. Współczesna psychologia:

Tomaszowe idee integrujące ciało i duszę można odnaleźć we współczesnych podejściach holistycznych do człowieka, np. w psychologii humanistycznej czy filozofii osoby.

Św. Tomasz z Akwinu pracował jak metodolog, podobnie pracowali Leibniz, Feliks Koneczny. Tomasz stworzył psychologię opartą na integracji. Poszukiwał *junctum*. To typowa robota metodologiczna. To projekt racjonalny, klasy epistemologii *continuum*. Dokonał integracji filozofii Arystotelesa i teologii chrześcijańskiej. Jego podejście łączyło rozum, wiarę, ciało i ducha, tworząc wizję człowieka jako istoty złożonej, ale – uwaga – harmonijnej.